

Triptichon

Jálics Ferenc három könyvéről

Három könyvet (Tanuljunk imádkozni 1992; Szemlélődő lelkigyakorlat 1994; Testvéreink hite 1995) tart kezében az olvasó: három kalauzt ritka levegőjű szellemi hegycsúcsok bejárásához.

Jálics Ferenc jezsuita szerzetest (*1927, Budapest) a kommunista egyházüldözés kényszere dobta határainkon túlra. Teológiai tanulmányainak elvégzése után Argentínába került, ahol hosszú évekig dogmatikát tanított a rend növendékeinek. Megismerkedett a jobboldali diktatúrával is: mint a szegények támaszát a terrorizmus vádjával csukták börtönbe egy örült, paranoiás üldözési hullámban, amelyből – több ezer áldozat közül, leírhatatlan szenvedés után – nagy nemzetközi nyomásra csak ketten menekültek meg. Második hazájába azóta sem telepedhetett vissza. Most Németországban él (Gries-ben) s lekipásztorkodással foglalkozik. Szerinte a világban több mint négyszáz lelkigyakorlatot tartott.

A három könyv közül az első kettő ezeknek a különös eseményeknek tapasztalatait összegezi. A legkülönösebb, hogy ezek a tapasztalatok messze túlnyúlnak a kereszténység klasszikus, de a mai keresztény „avantgárd” életértelmezéseinek korlátain is. Olvasásuk – pontosabban: gyakorlásuk – közben nemcsak a keleti misztikára hajló filozófus vagy akár az egyszerű hívő érezheti otthon magát, hanem egy „jámbor” ateista is, aki már szellemi génteiben hordozza a profán transzcendencia kísértését. Létezik-e ilyen, s nemcsak illúzió az egész? Jálics személyes, eleven tanúvallomásaival színezett könyveinek olvasása csöndes igenre készítetik a legelszántabb kritikust is.

A harmadik könyv Jálics pasztoral-pszichológiai tapasztalatait és ajánlásait tartalmazza, melyeket akár egy pszichoterapeuta is hasznosíthatna, vagy legalábbis sokat tanulhat belőlük. Könyveiben Jálics *Carl Rogers* pszichológus tanítványaként mutatkozik be.

A keresztény ember megszokta, hogy a Biblia súlyos, de mégis megszokott igéivel töltse meg lelkét, s a dogmák és szakramentumok kibetonozott országútján haladjon üd-

vössége, boldogulása és szabadsága felé. Jálics nem tagadja meg ugyan ezek érvényét és biztonságát, de finoman és határozottan téríti el a lelkigyakorlatozót ezektől a megszkott utaktól – azzal az érezhető vággyal, hogy majd a végén ő maga találjon vissza hozzájuk, de már alapvetően megváltozott, felnőtte vált és nagy energiákkal feltöltött szellemmel. A szerző minden útszakasz elején egy-egy ősi ikonnal emlékeztet a kereszténység valamely nagy misztériumára. Az úton továbbhaladva azonban szigorú pusztai böjt vár rá. Minden útszakaszhoz ugyanakkor egy-egy rövid antropológiai eszmefuttatás is tartozik. Ismeretönket ezeknek a gondolatoknak láncára fűzve ajánljuk most az olvasók figyelmébe.

Alagút az ősbűn alatt: vissza a Paradicsomba

Az európai civilizáció túlhajszolt embere – Jálics szerint – többszörös „lélekhasadásban” szenved: képzeletvilága eltávolodott a reális valóságtól; igazi érzelmeit a külvilág elvárásainak sürgetésére a tudatalattijába üzte; istene a dogmák, formulák hálójába szorult. Mindig az átmenet állapotában él a múlt és a jövő között: a jelen pillanat nem sziget, ahol otthont találhat, hanem híd, a folytonos sietőség állapota. Ennek a helyzetnek gyökere azonban ősbibb, mint az európai civilizáció. Szerinte az ember eredetileg és alapjában jó, kiegyensúlyozott, minden dimenziójában harmonikus. Ez a belső mag alkotja személyiségünk eltemetett, de felszínre kívánczó rétegét. Ezt a magot azonban az évezredek (talán évmilliók) tapasztalatainak, útvesztéseinek sűrű, sáros és ködös törmeléke borítja: az „ősbűn”, az „eredeti bűn”, az őskáosz. Az embert érő szenvedés, a negatív tapasztalatok, a „rossz” túlnyomó része innen ered. (Jungi kollektív tudatalatti?) Az egyén (és

leggyakrabban talán a lelkiismeretes hívő keresztény) a konkrét életproblémáinak jelentős részében még „hízalja” is ezt a sötét tömeget azzal, hogy nem mer szembenézni vele, s úgy gondolja, hogy minden sötét indulat, rendetlen vágy, gonosz gondolat kiirtandó, tudat alá szorítandó (freudi mechanizmus!). Kialakul tehát egy betonkemény burok az ösbűn káosz körül, elérhetetlen mélybe kényszerítve ezzel a legősibb, tiszta emberséget is.

Jálics nem fél kimondani, hogy ezt a burkot fel kell robbantani. De hogyan? A második könyv tulajdonképpen erről szól. Közben elindulhat egy „mélyfúrás” a jó mag felé úgy, hogy át kell vergődnünk valahogy a káosz labirintusain, ami szükségképpen nagy szenvedéssel jár. Ezt a tézeuszi kalandot nem lehet megúszni (*Avilai Teréz, Keresztes Szent János*: „A lélek sötét éjszakája”) – egyetlen út a „megváltott” állapot felé.

Néhány sajtósági példa segíthet ennek a gondolatmenetnek mélyebb megértéséhez. A keresztény hívőket például gyakran vádolják azzal, hogy érzelmi konfliktusait az elfojtás fegyverével „intézik el”. Egy ilyen tipikus elfojtás a „szerezd felebarátodat” parancsa és a sértettség kiváltotta harag ütközéséből ered: a jó keresztény azt hiszi, hogy ilyen helyzetre csak nyájas mosollyal és kötelező szeretet-érzéssel szabad reagálnia. Az eredmény: csikorgó, hamis vigyor, hazug érzelmek. Jálics vétót emel: a szenvedésnek szabad látszania, a fájdalomnak szabad sebet ütnie, a harag kiülhet arcunkra – bár visszavágni nem szabad. Sőt, Istennel is szabad méltatlankodva beszélni – lásd Jób példáját –, mert az érzelmek és a szavak diszharmóniájával sem szabad hazudni; ne akarjuk ujjongva Istent dicsérni, amikor lelkünkre gyász borul, ne akarjuk magunkat a legnagyobb bűnöshöz hasonlítani, ha csöppet sem érezzük magunkat bűnösnek.

A nagy kalandra látszólag furcsa „előgyakorlatokkal”: a természet és önmagunk megfigyelésével készülünk fel.

Megfigyelés és túl-figyelés

Az ember alapjában problémaérzékeny, s tevékenysége az észlelés, a gondolkodás és a kivitelezés lépcsőin halad a

megoldás felé. Napjainkban azonban fel-tűnő az észlelés elsorvadása, s a másik két lépcsőfok előtérbe kerülése. A lelkigyakorlatozónak sivatagi böjtjében először az eredeti egyensúlyt kell helyreállítania: meg kell tanulnia könnyed, de „énveszejtő” naivitással és kitárulkozással figyelni és megfigyelni. Alapgyakorlatként Jálics azt ajánlja, hogy menjünk ki a természetbe, s gondjainkat, gondolatainkat elhessegetve tanuljuk meg, hogyan lehet a természet szépségeire csodálattal, önmagunk elfelejtésével rácsodálkozni. A következő „tornagyakorlat” a levegő útjának megfigyelése centiről centire a légutakon, hasonlatosan néhány keleti guru által ajánlott gyakorlathoz. Jálicsnál ez azonban pusztán eszköz arra, hogy a mindnyájunkat terhelő időkénszert, a mai kultúra és civilizáció felesleges hordalékait magunkról lerázva, megtaláljuk önmagunk szellemi centrumát, ahonnan már csak egy lépés – s itt a keresztény lelkipásztor jut szóhoz – a teremtett világ központját elfoglaló Jézus felismerése személyiségünk belsejében. Túl kell jutnunk önmagunkon, hogy kiegyezhessünk önmagunk korlátaival, hogy legyőzhessük a bennünk élő ösbűnt, az évezredek, évmilliók öröklött, szennyezett reflexeit. A megfigyelés harmadik és hosszantartó gyakorlata szintén közmert a keleti meditáció valamelyik változatát ismerő beavatott előtt: bizonyos energia-hőlabdák jelenlétét kell figyelmünk és összefordított tenyerünk nászából kidajkálnunk. Ez a gyakorlat – Jálics szerint – szintén túlmutat önmagán: a Teremtő közelébe, a lét alapszövetét alkotó szeretet (Szeretet) megtapasztalásához visz közel, értelmezhetővé teszi a földi élet furcsa jelenségeit, minden kínját és botrányát, s kézenfekvővé alakítja a keresztény misztériumok szimbólumrendszerét.

Mi közülük van azonban ezeknek a gyakorlatoknak a kereszténységhez? Jálics válasza: elsősorban a természetes emberi élethez van közülük, s míg életünk romokban hever, addig a vallásos hitünk sem számíthat növekedésre. Márpedig az említett gyakorlatok könnyű és természetes utat biztosítanak a legbelső, „jó mag” el-

éréséhez, az eredeti épségünk helyreállításához. Igaz ez a testünk életére is: „Amíg testünket nem fogadjuk el teljesen, addig rabszolgái vagyunk” – írja Jálics. Számára teljesen elképzelhetetlen, hogy egy ember – egyes régi ajánlások szerint – testét láncra verve Isten tetszését elnyerhesse.

Az említett gyakorlatok egy különleges állapotba vezetnek el bennünket, amit Jálics szemlélődésnek (kontemplációnak) nevez. A kontempláció Jálics értelmezésében nem valamilyen időtöltés, hanem élet-állapot, mely akkor is hat és jelen van, amikor az egyén éppen alszik. A középkori és újkori elgondolásoktól eltérően azonban ez az állapot nem (csak) a világtól elvonult szerzeteseknek ajánlható, hanem az élet sűrűjében törtetőknél is. A kontempláció gyakorlása során ugyanis az ember hatalmas energiákat halmoz fel hivatásbeli feladatainak elérésére. A kritikus

megfigyelő azt is joggal kérdezheti, hogy vajon nem a kereszténység dogmatikus köntösébe bújtatott önmegváltásról, illetve annak gyakorlásáról van-e itt szó, amelyik alapjaiban üt el a zsidó-keresztény hagyomány személyes istenképétől és a felülről jövő üdvösség eszméjétől?

Jelenlét és jelen-lét

Életünkben az „igazság órája” nem a múltban, nem a jövőben, hanem a jelenben üt – hirdeti Jálics. A mai ember szerinte túlsokat vájkál saját múltjában, (földi) üdvösségét pedig a jövőtől várja. Soha sincs „jelen” ott, ahol éppen van; fizikai itt-léte távol áll a figyelmében és szándékaiban megjelenő ott-

lététől. Sajátos „lélekhasadás” alakul ki benne, ahelyett, hogy a boldogsághoz szükséges energiahordozókat, a múlt értelmezéséhez a világitóeszközöket és a jövő vállalásához a bátorságot a jelen pillanat gazdagságából keresné elő. Első látásra az ősi, főként keleti széltől hajtott kontempláció csendes, társadalmi felelősségvállalástól mentes csónakjában képzelhetjük magunkat – de Jálics ígéri, hogy ebben a csónakban a mai élet leggyor-

sabb járműveit leahagyva, a billgates-i ideálokat messze felülmúlva, sokszorosát fogjuk teljesíteni egykori normáinknak.

A „jelen-létben” azonban nemcsak a „jelen”, hanem – elsősorban! – a „lét” hangsúlyos. Ez a fogalom természetesen nem pusztán egy üres keret, melyből ügyesen és módszeresen eltávolítottunk minden idő- és tér meghatározást, minden gondolatot, szándékot, érzést és általában minden emberit, hanem a Nap belsejénél is sűrűbb, a világűrnél is tisztább, de mégis emberközeli, sőt, otthonos közegben érzékelhetjük a pusztalét (Lét?) kimeríthetetlen gazdagságát.

A „jelen-létben” azonban nemcsak a „jelen”, hanem – elsősorban! – a „lét” hangsúlyos. Ez a fogalom természetesen nem pusztán egy üres keret, melyből ügyesen és módszeresen eltávolítottunk minden idő- és tér meghatározást, minden gondolatot, szándékot, érzést és általában minden emberit, hanem a Nap belsejénél is sűrűbb, a világűrnél is tisztább, de mégis emberközeli, sőt, otthonos közegben érzékelhetjük a pusztalét (Lét?) kimeríthetetlen gazdagságát.

tisztább, de mégis emberközeli, sőt, otthonos közegben érzékelhetjük a pusztalét (Lét?) kimeríthetetlen gazdagságát.

Az istenszeretet és emberszeretet „azonossága”

A keresztény ember könnyen beleeshet az egyszemélyes vallási gettó sodás vonzáskörébe, abban az értelemben, hogy embertársait csupán saját üdvössége eszközeinek tekintti: „A másik arra való, hogy vele jót tévén, kiérdemeljem Isten kegyelmét.” Jálics minden mondata mögött ennek a jelszónak az izzó kritikája rejlik. Istenhez való kapcsolódásunk mércéje, konstitutív és generáló magja, megvalósu-

lási formája, hitelesítő pecsétje, egyetlen útja a felebaráti szeretet.

A csodafegyver: a hallgatás.

Jálics egyik leghangsúlyosabb – s egyházi kontextusban talán legkihívóbb – állítása, hogy „...a hit akkor növekszik, amikor a lóról leszállva testvéri kapcsolat alakul ki, nem pedig, amikor másokat kioktatunk vagy »tanítunk«.” S hogy éppen az évszázadok, sőt évezredek alatt kialakult, abszolút kiindulópontnak tekintett tanítói alapmagatartást ne veszélyeztesse, rögtön hozzát teszi: „Az én kritikám csak azoknak a doktrinális magatartására vonatkozik, akik az orthodoxia tégláiból építenek falat, hogy mögéje rejtsek az emberekkel való kapcsolatuk hiányát.” A hit átadásának főútvonala egyébként sem a tanítás vagy a meggyőzés, hanem a tanúságtétel arról, hogy „a szememben te nagy vagy; értékellek, becsüllek, úgy, ahogy vagy”.

A harmadik mű pszichológiai szempontból nem újdonság: amint említettük, Carl Rogers módszerén alapul. (Hasonló módszereket ajánl *Heije Faber* is: *A lelkigondozói beszélgetés lélektana*, (1990) című művében. Jálics praxisában a rogersi ún. „tükrözéses gyakorlat” jut fontos szerephez; miként a terapeuta a páciensét, úgy a lelkipásztor a hozzáforduló hívőt következetesen önmagával állítja szembe egyfajta megerősítéstechnika segítségével, nem pedig kívülről jövő tanácsokkal, dogmatikus igazságokkal. „Mindent önállóságának elősegítésére kell irányítani” – írja Jálics. A kívülről érkező normák, pozitív utasítá-

sok vagy negatív elmarasztalások csak csökkentik a belső szabadságunkat – pedig az emberek túlnyomó többségénél éppen ez a legnagyobb hiánycikk.

Jálics tényleg abszolút ortodox a katolikus hitében, de lelkipásztori praxisában szokatlanul új utakra vezet. Amit azonban ebből a gyakorlatból mond és mutat, messze túlnő a (katolikus) egyház határain. Szellemi alkotásokra az is jellemző, amiről a szerző – a műfajának megfelelő értelemben – hallgat, pedig a keretét, háttérét alkotó kultúra elvárásai szerint beszélnie kellene róla. „Elhallgatással” az idézett három mű alapján nem vádolhatjuk Jálicsot, de feltűnő, hogy mennyire kevés szót ejt a szentségekről, teológiai stúdiumokról, egyházi hierarchiáról, az erények sokaságáról, más típusú lelkigyakorlatokról, lelkiségi áramlatokról, szociális „munkáról”. Szeresd felebarátodat, mint önmagadat: ez az alfa, a mérce és az utolsó szó is. Kísérlete mégsem gyanúsítható a hagyományos kultúrától elszakadó, időn és téren kívül eső fundamentalizmussal. Ez a szűk folyosó éppen elég tág ahhoz, hogy a keresztény egyházak egész kultúrája áthaladjon rajta: nem helyettük, nem ellenük, nem fölöttük, hanem bennük hatékony. (Erre Jálics egyik rendtársa és szellemi testvére, az indiai származású *Anthony de Mello* a koronatanú, akinek több könyvét magyarul is forgathatja az olvasó.) Egy mozzanattal több, mint a szokásos ökumenikus törekvések: a mást-hívők, a nem-hívők is, kellő kritikával, utat taposhatnak benne. Egyetemes.

Aszalós János